

Jan Brdička

ČS

Vladimír
Příběh
prvního
milovníka

RÁŽ

Vladimír RÁŽ

Příběh prvního milovníka

Jan Brdička

Vladimír
RÁŽ

Příběh prvního milovníka

Jan Brdička

Autor děkuje za pomoc a podporu při realizaci této knihy Jaroslavu Soukupovi, Jiřímu Sequensovi, Davidu Laňkovi, pracovníkům Klementina, Divadelního ústavu, Národního filmového ústavu, Českého rozhlasu a Národního archivu ČR, společnosti Ateliéry Bonton Zlín a v neposlední řadě své rodině.

© Jan Brdička, 2011

Editor, postface © Josef „Pepson“ Snětivý, 2011

Photographs © Národní filmový archiv, 2011; ČTK/ Leoš Nebor, 2011; Ateliéry Bonton Zlín/ Zdeněk Dukát, Karel Ješátko, Jiří Kučera, Miloslav Mirvald, Miroslav Pešan, 2011

Autorská práva fotografům, popřípadě dědicům vyhrazena.

© Nakladatelství ČAS, 2011

ISBN 978-80-87470-20-6

I. DĚJSTVÍ – DOBA ZRÁNÍ (1923 – 1951)

Nejdek

Až někdy budete v Nejdku u Karlových Varů, zajděte do ulice bratří Čapků. Pamětní deska vás pak neomylně nasměruje k domu, ve kterém žil Vladimír Ráž od svého narození dne 1. července 1923.

Nejdek byl místem, které on sám označoval za první stupeň svého životního vzdělání. Právě tady každý den zažíval se svými kamarády rozmanitá dobrodružství, právě tady se poprvé zamiloval, právě tady přičichl k herectví...

Dlužno dodat, že v době, kdy ho spolu s rodiči opouštěl, se toto městečko navždy proměnilo. Nejdek totiž patřil do pozdější tzv. sudetské zóny a obyvatelstvo zde skutečně bylo namícháno z Čechů a Němců půl na půl. Bylo normální, že si české děti hrály s německými, že Češi ovládali němčinu a Němci češtinu, že zde tyto dva národy žily ve vzájemné symbióze a klidu.

Jenže v první polovině třicátých let bylo najednou všechno jinak. Ve chvíli, kdy Adolf Hitler přišel v Německu k moci a kdy poprvé zazněly hlasy volající po přičlenění sudetské části Československa k Německu, byla tato idyla nenávratně pryč. Přívrženci Konrada Heinleina, mluvčího sudetských Němců, začali stupňovat slovní a fyzickou agresi vůči Čechům, z někdejších přátel byli najednou nepřátelé... Ideologie dokázala během několika málo let rozvrátit veškeré dobré vztahy, které zde vládly. Kdykoli se sem později Vladimír Ráž vracel a viděl, jak se idylické dějiště jeho dětství mění, nebylo mu dobře. To místo se mu odcizovalo. On na něj nikdy nedal dopustit, často se sem vracel, ale přesto si vůči němu zachovával jistý odstup – a to navzdory nesčetným klukovským příhodám.

A že jich bylo! Když se podíváte na mapu, zjistíte, že se poblíž jejich ulice nacházelo všechno, co kluk potřebuje pro svá bezstarostná alotria. Škola, hřbitov, rybník, nádraží... Když chtěli se svými kamarády složit bobříka odvahy, šli za tmy na hřbitov. Když chtěli zažít dobrodružství podobné těm, o kterých četl v dobrodružných knihách a rodokaptech, které miloval a které v něm probouzely touhu navštívit cizí exotické země, šel na nádraží a projel se načerno vlakem. Ano, hned následující stanici vystoupil, a buď se pak stejným způsobem svezl zpátky, nebo prostě domů došel po svých, ale i tak měl pocit, že udělal něco, co se nemá a čím se přiblížil pozdější kariéře chladnokrevného dobrodruha.

Jako dítě Vladimír Ráž rád četl. K tomu ho vedla jeho maminka. Díky tomu byl vždy o krok napřed před svými vrstevníky, a tak nebylo divu, že ho to více táhlo ke starším spolužákům. Byli to právě oni, kdo ho přivedl k ochotnickému divadlu. Zatím nikoli jako účinkujícího, jen jako diváka, ale i to stačilo, aby v něm myšlenka na hereckou dráhu zapustila kořínky, z něhož měla celoživotní náplň života vyrůst až o mnoho let později.

Zkrátka a dobře – Nejdek byl místem, bez něhož by z Ráže nebyl ten člověk, kterým byl. A přestože se v Praze, kam se přestěhoval, cítil dobře a tuhle českou metropoli si nadsmrti zamiloval, Nejdek pro něj navždy zůstal místem, jež se mu jako první vybavilo ve spojitosti s dětstvím a jímž rád procházel se svými dětmi, aby jim ukázal, kde a jaké lotroviny dělal. Leč pachů neblahých let třicátých nikdy zcela nezmizela...

Maminka

Za vším hledej ženu, říká se. V případě Vladimíra Ráže bychom toto rčení mohli bez nadsázky upravit takto: Za vším hledej maminku. Byla to ona, kdo svému synovi vštípil smysl pro krásno, pro literaturu a poezii, pro slušné a pokorné chování k ženám, kdo ho naučil nebrat dobré věci, která člověka v životě potkají, jako samozřejmost.

Maminka Anna vystudovala na učitelku. Jak Vladimír Ráž vyprávěl, odjakživa prý v sobě měla touhu předávat vědomosti, učit děti přemýšlet v souvislostech a probouzet jejich zvědavost. A navíc byla přirozeně laskavá a ochotně nacházela pro děti omluvu i tam, kde bylo jasné, že si ji nezaslouží. Proto ji také měli rádi nejen její synové Vladimír a Mírek, ale také všechny děti ze sousedství. Ne snad že by neuměla na své syny zvýšit hlas nebo je potrestat, ale nikdy tresty a káráním neplýtvala.

A ještě jednu vlastnost, kterou neoplývají zdaleka všechny matky, měla: dokázala naslouchat a dát radu podle svého nejlepšího uvážení. Dokud tedy maminka žila, měl Vladimír Ráž jistotu, že za ní v případě jakéhokoli trápení bude moci přijít, svěřit se jí se svými problémy a spolehnout se na to, že ho vyslechne a naznačí řešení.

Kdykoli se ho někdo na maminku zeptal, měl pro ni jen slova obdivu. Třeba proto, že se pro lásku k jeho otci – vojenskému muzikantovi Františku Rážovi – dokázala vzdát své profese a dobrovolně a ráda se stát ženou v domácnosti, která zajišťovala všem svým mužům dokonalý servis. Nebo proto, že nikdy neztratila potřebu vzdělávat se. Četla noviny, spoustu knih, zajímala se o nové poznatky ve vědě, o nové směry v umění... A dokázala pak všechno to, co se dozvěděla, předat dál a zapálit pro to každého, s kým si zrovna povídala. Byla to prostě žena osvícená a pokroková.

„Učila nás vážit si každého, kdo něco dokáže,“ vzpomínal na ni s laskavostí Vladimír Ráž. „Nikdy se nad nikoho

nepovyšovat. Navíc to byla vlastenka tělem i duší a milovala krásu a možnosti českého jazyka.“ Pokud byste si však mysleli, že to byla žena tak ctnostná, že musela být nudná, mýlili byste se. Měla vytríbený smysl pro humor, na dobu, ve které žila, dokonce až netypicky jízlivý. Chcete příklad? Když se jí někdo zeptal, co dělají její synové (Mirek vystudoval práva a celý život pracoval v tehdejší Československé televizi), říkala: „Jeden můj syn je krásný a ten druhý inteligentní.“

Šlapání na jazyk

Skoro se tomu nechce věřit, ale až do nějakých patnácti let si Vladimír Ráž, pro něhož byla čistota mluvy a dokonalost jevištní řeči vším, šlapal na jazyk. A přesto ho na základní škole všechny učitelky češtiny posílaly na nejrůznější recitační soutěže. Nebylo divu – měl smysl pro načasování a dramatický okamžik, dokázal si pohrát s každým slovem a objevit v něm význam, o němž možná neměl tušení ani jeho autor. Vladimír Ráž byl totiž odmala zvyklý nad vším přemýšlet. Uměl se vcítit do pocitů postav, o kterých četl, což mu později, už jako herci, bylo velmi k užítku. Maminka z něj sice nikdy nepáčila odpověď na tu typicky učitelskou otázku: Co tím chtěl básník říct?, ale vždy se ho ptala: O čem si myslíš, že to bylo? A pak si se synem povídala o tom, jaké významy by přečtený text mohl mít.

Takže i když si malý Vladimír šlapal na jazyk, dokázal recitovat tak, že posluchači jeho vadu rádi přehlédli právě pro nasazení, se kterým básně přednášel. Kolem puberty to však začalo vadit samotnému Vladimírovi. Klubal se z něj už velmi pohledný mladík, o kterého děvčata projevovala zájem (a on o ně), ale z řečových vad měl drobný komplex. A tak poprosil maminku, zda by nebylo možné, aby chodil k foniatrovi, a ona samozřejmě souhlasila. To už bydleli v Praze.

Do půl roku bylo po problému. Vladimír mluvil tak čistě, že mohl být dáván za příklad krásné výslovnosti.

Utopená polobotka

V roce 1936 se Rážovi rozhodli opustit Nejedek. Důvodem byl prostý, ale zcela pochopitelný strach. Němci se po nástupu Adolfa Hitlera k moci začali v československém pohraničí rozpínat, potyčky mezi Čechy a Hitlerovými příznivci byly na denním pořádku a Rážovi odmítali v atmosféře strachu žít. Nechtěli, aby jejich syn vyrůstal v místě, kde nemůže strávit klidné dětství a dospívání. Proto se rozhodli přestěhovat se do Prahy, kde v té době ještě byl klid, a usadili se na Smíchově. Měli tam hezký byt a Vladimír se ihned se samozřejmostí sobě vlastní zapojil do dětského kolektivu, který ho přijal za svého.

Právě v té době začal třináctiletý Vladimír nadmíru toužit po polobotkách s ozdobným jazykem přes šněrování,

jež tehdy byly velice populární. A protože přesvědčovací schopnosti vždycky byly jeho doménou, doslova tyhle boty ze svého tatínka vymačkal. Šel se s nimi hned druhý den pochlubit do školy, ale kluci ho pak rovnou vytáhli zahrát si fotbal na hřiště na Židovském ostrově alias Židáku – dnes tento ostrov nese název Dětský. Vladimír hrál toho odpoledne dobře, jeho trestný kop mu ale způsobil značný šok. Gól nepadl, noha se mu smekla a míč letěl do Vltavy a s ním bohužel i jeho fungl nová polobotka. Míč kluci vylovili, ale polobotka leží na dně Vltavy dosud. Za šera se dobelhal domů a krásnou osamocenou polobotku ukryl. Všechno prasklo v neděli. Chvilku zapíral, posléze se však přiznal a přišel nárez. Měl pak několik dní potíže i ve škole. Špatně se mu totiž sedělo.

Medicína

Vědomosti jsou základ všeho, synu, a lidé, kteří pomáhají lidem, se budou vždy těšit oblibě společnosti a zaslouženému uznání – to Vladimírovi vštěpovala jeho maminka. A tak se ve věku, kdy si děti vybírají své budoucí povolání, rozhodl, že se stane lékařem.

Odložil dobrodružné knihy a začal studovat odbornou literaturu. Začal se připravovat na přijímací zkoušky na medicínu a byl odhodlán udělat je hned napoprvé, což se mu skutečně podařilo. Bohužel hned v prvním ročníku Němci

zavřeli vysoké školy. Tím byl jeho sen o doktorské kariéře navždy zpečetěn.

Začal pracovat a ve volných chvílích se pokoušel o vlastní básnickou tvorbu. Jak sám říkal, svět může děkovat pánu-bohu, že se jeho básnické pokusy nikdy nedostaly na veřejnost. V té době se také díky kamarádovi ocitl ve sdružení ARS – amatérském recitačním sdružení. Byla to partička studentů, kteří recitovali básně, kde se dalo. Většinou vlastenecké verše, jimiž povzbuzovali české publikum, aby nezapomínalo, že je české, aby neohýbalo záda před fašisty tam, kde se to po nich nechce, aby se nevzdávalo myšlenky, že se jednou najde někdo, kdo s tím zlostným skrčkem Hitlerem zamete, že jednou nad Evropou opět zavlaže prapor míru.

Když skončila válka, byli to právě členové ARSu, kteří Ráže lanařili, aby s nimi šel studovat konzervatoř. Bránil se tomu. „Ne. Podívejte se, já chci a budu studovat medicínu,“ říkal jim vytrvale. Ale nevydrželo mu to. Nechal se umluvit, aby šel ke zkouškám společně s nimi, a zatímco někteří z těch, kteří o přijetí velmi stáli, se na školu nedostali, jeho vzali okamžitě. Těžko se jim divit. Vždyť v té době už byl Vladimír Ráž hotový herec.

Když otevřel dopis s informací, že byl přijat, chvíli váhal. Sen o lékařském plášti byl přece jen tím z rodu vytoužených. Ale volání múzy převládlo, a tak hned v roce 1945 nastoupil do prvního ročníku konzervatoře.

O mnoho let později se Ráže novináři ptali, zda někdy nezalitoval, že se k medicíně nevrátil. Odpověděl na to:

„Víte, v okamžiku, kdy jsem na konzervatoř nastoupil, už jsem bílý lékařský plášť viděl jen jako divadelní kostým. Opravdu nikdy mě nenapadlo herectví opustit. Ono to ostatně ani nejde. Herecká práce je totiž něco jako opium. Můžete se zeptat třeba lidí z oblastních scén, kteří nikdy nedosáhli takové popularity jako herci z divadel pražských, ale přesto divadlo nikdy neopustili a dožili u něj.“

Život za války

Protektorátní život bývá zvykem označovat za děsivý. Pravdou ale je, že právě jasná dělicí čára mezi tím, kdo je a není nepřítel, vedla k tomu, že vztahy mezi lidmi byly daleko poctivější a vřelejší, než jsou dnes. Lidé k sobě nebyli tak falešní. Věděli jste, co od druhých očekávat. A přestože život za války rozhodně nebyl jednoduchý a nebylo minuty, kdy by vám nehrozilo, že některému z nacistů či jejich přívrženců přeskočí v hlavě a zastřelí vás, takové to obyčejné žití nebylo až tak démonické.

Což nic nemění na faktu, že byly okamžiky, kdy mladé vlastenecké srdce Vladimíra Ráže, ronilo slzy bolesti a beznaděje.

Například v zářijových dnech roku 1938. Rážovi v rozhlase poslouchali Hitlerovy projevy, vysílané přímým přenosem a plně záštiplných útoků proti Benešovi. A přestože

si Vladimír nemohl plně uvědomovat, co se vlastně děje, a nechápal všechny důsledky a souvislosti, které probíhající události přinesou, dokázal je vyčíst z ustaraných tváří svých rodičů.

A pak přišel 15. březen roku 1939. Z nebe padal k zemi těžký bílý sníh, když se z ulic začalo ozývat zvláštní dunění. Dunění motorů. Ulicemi města proudily desítky a stovky nacistických vojáků na motorkách a bicyklech.

Za několik let přišel atentát na Heydricha a vyhlazení Lidic a Ležáků. Z Prahy bylo vidět dým, vznášející se k nebi z vypálených Lidic. Všechny děsily popravu obyvatel, kteří se znelíbili fašistické zvěli. Stanné právo se nikdo ani neopovážil porušit, protože by za to zaplatil životem.

Ale navzdory všem těm hrůzám šel život v protektorátu dál. A zatímco na vzdálených frontách vojáci bojovali za svobodu Evropy, Vladimír Ráž hrál v divadle a pracoval. Tehdy nebyla osmihodinová pracovní doba jako dnes, sloužily se „dvanáctky“ a muselo se dělat na plný výkon. Na práci dohlíželi mistři, kteří nesnesli žádné lajdáctví. Na druhou stranu Němci platili za každý přesčas. Vladimír tak mohl doma přispívat na domácnost a ještě měl dost pro sebe, aby mohl vést obyčejný život obyčejného studenta, který má své koníčky a také „zapálená lýtka“. Ovšem jak se s ním táhla pověst Casanovy (nutno říct, že oprávněná), tak na své milostné počátky vzpomínal s úsměvem jako na nesmělé poznávání opačného pohlaví, dobu nacházení těch

správných slov a letmých dotyků, kterými šikovný a empatický muž dokáže ženu přesvědčit, že má své city věnovat právě a jen jemu.

Všichni netrpělivě očekávali konec války, po večerech sedávali u rádia, sledovali přesuny německých vojsk na východní frontě a těšili se z každé jejich prohry.

Když konec války skutečně přišel, neznalo nadšení obyvatel mezí. Lidé přijali jako úžasnou věc, že z Východu přišla Rudá armáda a ze Západu zase Američané a Francouzi. Budilo to dojem, že se Československo ekonomicky i kulturně vrátí tam, kde bylo před válkou. Vypadalo to tak ještě nějaké dva roky, ale únor 1948 všechno změnil. To ale krátce po osvobození nikdo netušil...

První filmová role

Stejně jako většina příslušníků jeho generace, i Vladimír Ráž miloval film. Už jako malý rád chodil do biografu. Stihl film ještě ve chvíli, kdy byl němý. V dětském věku se mu samozřejmě nejvíce líbily grotesky, komedie a dobrodružné filmy, ale jak rozum bral, začal dávat přednost snímkům, jejich primární náplní nebylo jen bavit, ale také přinášet alternativní pohled na život a zpodobňovat životy lidí stojících v mezních situacích. Proto byl velikým obdivovatelem filmů Johna Hustona, Davida Leana, Ingmara Bergmana, mezi jeho oblíbenci nechyběli ani Michelan-